

LAPOK, FOLYÓIRATOK

A 70 ÉVES ROMAIN ROLLAND

„Azthiszem, hogy élete kezdetén Romain Rolland is hallotta Gottfried szavát Jean Christophehoz: „Az ember akkor énekel, amikor szükség van arra, hogy énekeljen, amikor énekelnie kell. Nem kell énekelni, csak a szórakozásért.” S 8 mindig értelmet akart adni dalainak. Szüntelenül kísérte a világ ifjúságát az utján s azért énekelte dalait, hogy mind több bátorságot adjon nekik. Ugy gondolom, hogy az elkedvetlene-dést, az elbátortalanodást gyűlöli a legjobban. Egész művét, mint a Jean Christophe első kötetét „Az összes nemzetek szabad lelkeinek, akik szenvednek, harcolnak és győzni fognak” — ajánlhatná. Ő sohasem kétkedett a győzelemben. Csupán azt mondhatjuk, hogy míg első művei élesebb érzékről tanuskodnak a fájdalom iránt (durch leiden Freude), addig az újabbak az örömet tükrözik vissza. Származása, kulturája, minden oda irányította, hogy először talán túl intellektuális megfogalmazásban vetette fel az emberi szabadság és méltóság kérdését. De minden erőfeszítése arra irányult, hogy megtalálja végre a kapcsolatot a való-ságos emberrel. A háború megkeményítette a gondolkodását. Olyan hatással volt szellemére, mint amilyet „az elvarázsolt lélek” Anettejére a szegénység felfedezése gyakorolt. Arra kényszerítette, hogy mind komolyabban viselkedjen álmával szemben s legutolsó fellépése olyan szel-lem tette, aki nem tűri el, hogy becsapják. De igazi mestere mindig az agrigenti Empedocles, az összhang mestere volt, kinek elmesélte történetét és nem Herakleitos, a gyűlölet és a harc teoretikusa. Saját maga állítja szembe, amikor művét magyarázza, „az egyet, aki mindenki”, ami most akar lenni, „az egyet mindenki ellen”, aminek a háború éveiben tűnt. De azt hiszem, hogy azokban az években sem volt annyira az egy mindenki ellen, amennyire látszott. Igaz, mindenki ellene volt, de ő egyedül megmentette mindnyájunk becsületét, hordozója volt reményeinknek a dala a legjobban azáltal segített bennünket, hogy felidézte önma-gunk jobbik részét s a szabadságot.” (*Jean Guehenno: Europe.*)

„Két évvel ezelőtt Svájcban voltam, nem messze Villeneuveől, ahol Romain Rolland él... Megüzente, hogy szívesen fogad s azt hiszem, meg-értette, hogy a viszontlátáskor mily' meghatottan válaszoltam meleg ölelésére. Beszélgetésünkről nem akarok semmit elmondani. Amit mon-dott, abban nagy lelkiközösséget éreztem vele. Gondolkodásának állan-dósága és határozottsága nemessé tette arcának beesett vonásait. Emerson mondja egyik esszéjében, hogy egy ember erkölcsi nagysága a leg-kisebb mozdulatában is megnyilvánul s hogy egyéniségének kisugárzása már az első közeledésnél szembetűnik. Nem tudom, hogy ez mindig így van-e, de ezen a napon azt gondoltam, hogy Romain Rolland nem ha-zudtolta meg Emersont. Romain Rolland állásfoglalása, mely mellett csodálatraméltó határozottsággal egész életén át kitartott nagy tanul-ság számunkra. Eleinte egyedül volt majdnem egyedül; hosszú időn át fedéseket, gunyolódásokat, szidásokat kellett eltűrnie. Azok, akik akkor megvetették vagy hazafiságból gyűlölték, ma el kell, hogy ismer-jék, hogy Romain Rolland alakja azok közé tartozik, akik Franciaor-szág és az egész világ dicsőségét testesítik meg.” (*André Gide: Vend-redi.*)

„Döntő órában hallottuk erős szavait. Feledhetetlenül hatott ránk a háború elején, amikor mindenki lelkesen orditozott vagy zavartan és ijedten hallgatott, hogy Romain Rolland felemelte szavát az *Au des-*

sus de la melée-ben. Amikor a háborús Európa önmagát marcangolta, megszületett a szellemi Európa. A csend megtört. Valaki kiáltott s körülötte csoport alakulhatott; mindig elég, ha egyetlen ember tesz merészségeről tanúságot, ahhoz hogy a többiek is bátorságot kapjanak. Hála Rollandnak, újból felismertük a szó csodálatos **hatalmát**. Megérettük, amikor **az** igazságtól váratlan visszhangot nyer. Erősebb lehet, mint az ágyúdörgés, mint a Hinterland uszítóinak gyűlölködő kiáltása, mint a kormányok rendeletei és vétója; **az** ilyen szó szabad, istenien szabad, egy rab világ közepette. Amíg a történelem csak megtartja, ennek a háborúnak az emlékét, nem feledheti el azt a férfit **sem**, aki ki mert mondani a Nem-et, amire milliók csak csendben mertek gondolni." (Stefan Zweig: Pester Lloyd.)

A ZSIDÓ TELL VILMOS

Az antiszemitizmus öröme. „A davosi merénylet a kétségbeesés értelmetlen tette. A nemzetiszocializmusnak nem ártott, csak használt. Ennek a gyilkosságnak senki sem örül jobban, mint azok, akik immár három éve keresik a „rabbi fia, mint gyilkos” dokumentumot, akik ezer levéltárat túrtak fel, tizezer aktát **böngésztek át**, hogy végre megtalálják. Most, akárcsak a kiéhezett farkasok a régvágyott húsrá, végre rávethetik magukat a régkeresett Stichwortra. Végre egy zsidó gyilkos! Frankfurter Dávid kétségbeesett tette csak a náci malmára hajtja a vizet.” (Bruno Frei a *Gegen-Angriff*-ban.)

A svájci demokrácia hangja. „Ha az igazságszolgáltatás nem beteg, akkor Frankfurter Dávid esetében fel kell ismernie Tell Vilmos motivumait. Frankfurter: a zsidó nép Tell Vilmosa... A dolgot egy lényeges kérdés dönti el: a szellem uralkodjon-e vagy a vér? Ha a vér, akkor az ellenszere is csak a vér lehet. Németország ezt a tettet a korhadó demokrácia számlájára írja. A demokrácia nem korhadt, ha a Harmadik Birodalom ideológiájával, a vér s gyilkosság uralmával aktívan szembe tud szállni... (René Sonderegger a *Wahrheit*-ban.)

Az emigráció ítélete. „Mi jól tudjuk, hogy a nemzetiszocializmust csak erőszakkal lehet ártalmatlanná tenni. De erőszak és egyéni terror: két különböző dolog. Az ilyen tett nem tüzei fel a tömeget a nemzetiszocializmus elleni lázadásra. Ellenkezőleg: a hivatásos kinzólegényeknek új jogcímet szállít új brutalitásokra és megnehezíti az ilyen dolgokban teljesen ártatlan német zsidóság, amugy is nehéz helyzetét és végül arra indíthatja az asylországok hatóságait, hogy a német menekülteknek, akik eddig mintaszerű fegyelmezettséget tanúsítottak, megnehezítse tartózkodását és így létében támadhatja meg őket.” (H. Budzislowski a *Neue Weltbühne*-hen.)

Az értelmiszerezőség kérdése. „A davosi merénylet értelmiszerezőségének vétkében azok marasztalhatók el, akik Száz és száz esetben kinyilatkoztatták, hogy nemzeti szocialista erkölcsi- és becsület-fogalmazásban, sőt jog szerint is, a politikai gyilkosság nem bűn, de hőstett és hogy Németországban a politikai gyilkosnak a legnagyobb tisztelet és dicsőség az osztályrésze... Kézenfekvő, hogy a davosi gyilkos fejében lassan megért az a gondolat, hogy a nemzeti szocialista: teória — tehát a politikai ellenfél legális gyilkosság útján való elnémitatása — kell, hogy akkor is érvényes legyen, ha az ellenfél: nemzeti szocialista. Ha tehát a davosi merénylet ügyében értelmiszerezőségről szó lehet, akkor az értelmiszerezőség vádját csak ennek a teóriának a megteremtőit és propagálóit illetheti.” (E. Andermann a *Neue Tagebuch*-ban.)